

Romano Guardini
ISTINOLJUBIVOST

Krepost koja je u naše doba pretrpjela mnogo štete jest istinoljubivost - tako shvaćena riječ da ona sa sobom nosi ljubav prema istini, volju da se istina prepozna i prihvati.

Ona najprije znači da sugovornik kaže ono što jest - tako, kako on to vidi i razumije. Dakle, da on izrazi riječju što u sebi nosi. To može biti teško u danim prilikama, može prouzročiti neugodnost, štetu i opasnost; ali savjest nas podsjeća da istina obvezuje, da je ona nešto bezuvjetno, da ima dostojanstvenost. Za nju ne vrijedi: možeš je reći ako ti je po volji ili ti je preporučuje neki cilj, nego, ako govoriš, moraš reći istinu, ne je sakatiti niti mijenjati. Moraš je naprosto reći osim ako ti neka situacija nalaže da šutiš ili da na pristojan način izbjegneš neko pitanje.

Ali bez obzira na to, čitavo naše biće počiva na istini - o tome ćemo još morati govoriti. Međusobni ljudski odnosi, ustrojstva društva, poredak države sve što se zove uljudba, a isto tako i ljudski posao u svojim bezbrojnim oblicima - sve počiva na tome da se drži do istine.

Istinoljubivost, dakle, znači da čovjek ima spontani osjećaj, istina se naprosto mora reći. Naravno, još jednom naglašeno, pod uvjetom da drugi ima pravo na to da bude obaviješten. Ako ne, onda je to stvar životnog iskustva i mudrosti da se nađe pravi oblik prešućivanja.

Tako se mora napomenuti da za istinoljubivost u svakidašnjem životu nije svejedno, je li čovjek ima nutarnju sigurnost prema različitim životnim situacijama, i isto tako, je li čovjek raspolaže jezikom i zna li brzo formulirati. To je stvar moralne naobrazbe o kojoj se mora brinuti odgoj. Poneka laž nastaje iz bojažljivosti i neprilike, a isto tako iz nedovoljnog

poznavanja jezika. Za pitanja posebne vrste vode stanja što ih poznajemo iz prošlosti i sadašnjosti: ako neka diktatura stavlja život pod prisilu i ne dozvoljava vlastito uvjerenje. Tu je čovjek u stalnoj nužnoj obrani. Nasilnici nemaju pravo tražiti istinu i oni znaju, također, da je oni ne mogu očekivati. Po nasilju jezik gubi svoj smisao.

On biva kod prisiljavanog sredstvom samoobrane, osim ako se situacija tako formira da ona traži svjedočenje čime se dotični odvažuje na dobro i život. Kako bi se to odmjerilo, pitanje je savjesti - a onaj koji živi u sigurnoj slobodi mora se dobro ispitati prije nego tu prosudi, ima li na to pravo.

U svakom slučaju istinoljubivost znači da čovjek kaže istinu, i ne samo jednom nego uvijek ponovno tako da iz toga nastane trajni stav. Ona donosi u čitava čovjeka, njegovo biće i djelovanje, neku jasnoću i čvrstoću. I da istinu ne samo govori nego i čini. Jer čovjek može lagati radnjama, stavovima i kretnjama ako one izgledaju da kažu nešto što nije.

Ali istinoljubivost je nešto još više. Već je bilo govora o tom da to nije zasebna krepost. Sigurno nam je bilo upadno da priroda ne poznaje izlučeni, «čisti» ton, on naprotiv uvijek ima povišene i snižene tonove, dakle to je akord; da se isto tako čista boja ne pojavljuje, nego je pomiješana s drugim bojama. Tako ni «čista» istinoljubivost ne može postojati, ona bi bila opora i samu bi sebe dovela u nepravdu. Što postoji jest životvorna istinoljubivost u kojoj djeluju drugi elementi dobra.

Ima ljudi koji su po naravi istinoljubivi. Oni su preuredni, a da bi mogli lagati, preskladni sa samim sobom, a nekada se i ovo mora reći, veoma ponosni na to. To je najprije divno, no jedan takav čovjek lako dođe u opasnost da u trenucima rekne stvari koje tu ne spadaju; da druge uvrijedi ili im naškodi. Istina rečena u krivom trenutku ili na krivi način može nekog čovjeka također tako zbuniti da se on mora namučiti kako bi s time izašao na kraj. To nije životna, nego jednostrana istinoljubivost. Ona škodi, čak razara. Zacijelo ima trenutaka kada čovjek ne mora gledati ni desno ni lijevo, nego iznijeti punu istinu. Ali vrijedi kao pravilo da se bude u vezi sa životom, a tu se osim zahtjeva za istinom nalazi i obzir prema drugom čovjeku. Kako bi iznošenje istine dobilo svoju punu vrijednost, mora ono biti određeno taktom i dobrotom.

Istina se ne iznosi u prazno nego je uperena prema drugom, stoga sugovornik mora i osjećati što ona o tom djeluje. Pavao

je rekao jednu izreku čija se jačina smisla ne da prevesti: naslovnici u poslanici, t.j. kršćani u Efezu, morali bi *aletheien en agape* /istinovati u ljubavi/. Tu je imenica *alethea* istina, pretvorena u glagol: «istinovati», to znači: istinu reći, činiti, biti istinito: ali u ljubavi (Ef. 4,15). Da istina bude životvorna, mora nadoći ljubav.

Obratno, ima i takvih kod kojih je veoma jako razvijen osjećaj za drugog čovjeka. Oni odmah vide kako s njim stoji, osjećaju njegovu bit i njegovo stanje, osjećaju njegove potrebe, strah, tjeskobe, pa su stoga u neprilici da popuste utjecaju na taj životni svijet. Tada oni nisu samo obzirljivi, nego se prilagođuju, oslabljuju istinu ili je prenaplašavaju, pripuštaju jednakost mišljenja gdje je stvarno nema. Da, taj utjecaj može već unaprijed odrediti vlastite misli tako da se gubi ne samo vanjska neovisnost iskazivanja i ponašanja, nego i nutarnja neovisnost suda. I tu je životvornost istine u opasnosti, jer istini pripada sloboda duha da se vidi što jest; odlučnost odgovornosti koja održava svoj sud i prema simpatiji i spremnosti za pomoć, snaga osobe koja zna da s vjernošću prema istini stoji i pada vlastito dostojanstvo.

Tako su tu već dva elementa koji moraju biti uz volju za istinom da nastane puna krepost: obzir prema onome koji sluša i hrabrost ako je govorenje istine teško.

Ali i još više toga spada tu; tako npr. iskustvo u životu i razumijevanje njegova hoda. Tko gleda na život previše jednostavno, misli da govori istinu, dok joj zapravo nanosi silu. Recimo da on kaže za nekoga: «Pa taj je plašljivac!» U stvarnosti taj čovjek nema onaj pravac onoga koji je siguran u samog sebe, tjeskoban je u savjesti i nema samopouzdanja za djelovanje. Ta prosudba je izgledala istinitom; u onom koji ju je izgovorio nedostajala je životna spoznaja, inače on bi bio razumio znakove spriječenosti kod drugoga... Ili da prosudba glasi, taj drugi je smion, dok je on ipak bojažljiv i nastoji preskočiti svoje nutarnje prepreke...

Tako bi se još toga moglo reći. Opet bi se došlo do uvida kako životvorna snaga istine traži čitava čovjeka. Jedan je prijatelj jednom primijetio u razgovoru: «Istinoljubivost je najsuptilnija od svih kreposti. Ali ima ljudi koji se njome razmahuju kao nekim štapom.»

Na vjernost prema istini temelji se sav međusobni ljudski odnos, čitav život zajednice. Čovjek je tajanstveno biće. Ako

netko stoji preda mnom, ja vidim njegovu vanjštinu, čujem njegov glas, mogu ga uhvatiti za ruku, ali što se nalazi u njemu, meni je sakriveno. Što je to bitnije, to je dublje unutra.

Tako nastaje umirujuća činjenica da međusobna ljudska veza (promet) – to jest većina od života – jest odnos koji ide iz jedne skrivenosti u drugu. Što tu gradi most? Izraz lica i gesta, stav, djelovanje, u prvom redu riječ. Preko riječi čovjek se povezuje s čovjekom. Što je pouzdanija riječ, to je sigurnija i plodnija ta veza.

A i ti ljudski odnosi imaju različitu dubinu i značenje. To stupnjevanje vodi preko čistog snalaženja (preko izlaženja na kraj jednog s drugim!) i obične koristi za život srca, za stvari duha, za pitanja odgovornosti, za odnos osobe prema osobi. Taj put uvijek ide dublje u ono posebno, osobno, u područje slobode gdje zakaže računica. Tako istina riječi biva sve važnija. To vrijedi za svaku vrstu odnosa, posebno za one na kojima se zapravo temelji život: prijateljstvo, zajedništvo u radu, ljubav, brak, obitelj. Ti oblici zajedništva koji moraju trajati, rasti, postati plodni, moraju se sve čistije ukorjenjivati u istinu jednoga prema drugome, inače će se raspasti. Svaka laž ruši to zajedništvo.

Ali ta tajna seže dalje. Ona se ne sastoji samo u tome da svaki odnos iz skrivenosti jednoga ide u skrivenost drugoga, nego svaki je u vezi i sa samim sobom. Pritom se čovjek jednako razilazi na dva načina i suprotstavlja se vlastitom biću. Ja razmišljam o sebi, ispitujem se i prosuđujem sebe, odlučujem o sebi. Onda se ta dvojnost opet spaja u jedinstvo mene samoga, i sada nosi onu suprotnost u sebi. U nastavku nutarnjeg života to se uvijek događa, to je oblik njegova dovršenja.

Kako pak, ako ja nisam iskren prema samom sebi? Ako zavaravam sama sebe? Ako nešto umišljam? A zar mi to često ne radimo? Zar čovjek koji uvijek «ima pravo» reći uistinu, nema pravo na ono najgore? Zar čovjek za kojega su uvijek drugi krivi, stalno ne mimoilazi vlastitu krivnju? Zar čovjek koji uvijek provodi svoju volju nije u sudbonosnom samozavaravanju, koliko je on lud, koliko umišljen, koliko uskogrudan, koliko nasilan i koliko zla on nanosi? Želim li se ja ispravno postaviti prema samom sebi – a onda od sebe prema drugima – onda ne smijem mimoilaziti svoju stvarnost, nešto umišljati, nego moram biti iskren prema sebi. A kako je to teško, i kako to jadno izgleda s nama, ako se pošteno ispitujemo!

Istina daje čovjeku postojanost i čvrstoću. To mu je potrebno, jer život nije samo prijatelj nego i neprijatelj. Posvuda se sukobljuju interesi. Posvuda ima osjećajnosti, zavisti, ljubomore, mržnje. Već sama raznolikost sklonosti i načina gledanja stvara poteškoće. Pa već sama činjenica da za me postoji «drugi», za kojega sam ja opet «drugi», korijen je konflikata. Kako ću se tu izvući? Braneći se, jasno; život je u mnogima odnosima borba, a u toj borbi laž i varka nekad bi mogli izgledati korisne.

A što u svemu daje postojanost i čvrstoću jest istina, poštenje, pouzdanost. One stvaraju što je trajno, poštivanje i povjerenje.

To vrijedi i za onu veliku silu koja se trajno oblikuje cijeli život, za «državu». Pa nije slučajno da uvijek onda kada iz države čiji bi temelji morali biti pravo i sloboda, nastaje tiranija i u jednakoj mjeri raste laž. Još više: da se istina obezvrjeđuje, da ona prestaje biti normom a da na njezino mjesto dolazi uspjeh. Zašto? Jer se preko istine čovjekov duh uvijek ponovno potvrđuje u svom bitnom pravu, osoba se uvjerava u svoje dostojanstvo i slobodu. Ako ona kaže: tako je, i taj iskaz ima javnu težinu jer se drži do istine, onda je to zaštita i protiv želje za vlašću koja djeluje u svakom državnom segmentu. Ako joj uspije obezvrijediti tu istinu, onda je pojedinac žrtvovan.

Najužasniji izraz nasilja jest ako je čovjeku slomljena njegova savjest za istinom tako da on više nije sposoban reći: «To je...To nije». O onima koji tako rade, u političkoj praksi, u pravnom životu i bilo gdje, moralo bi biti jasno što rade: da oni oduzimaju čovjeku njegovu ljudskost. On bi ih smrvio. Istina je i ono po čemu čovjek u sebi stvara postojanost, postaje karakterom. On se temelji na tome da je čovjeku ušla u bit ona čvrstoća koja se izražava rečenicama: «Što jest, jest, ja stojim iza toga». Ukoliko se to događa, čovjek dobiva postojanost u samom sebi.

A zar to posljednje nije jasno samo po sebi? Zar svatko ne stoji na tom da je upravo on-sam i zbilja u samom sebi? Kao što je svaka životinja ta životinja, lastavica upravo lastavica, a lisica lisica? Tu ne smijemo mlitavo misliti, jer mnogo ovisi o točnosti u tim stvarima.

Zašto životinja daje jaki dojam jedinstvenosti sebe? Jer je ona «priroda»; živo biće bez osobne duše. Ono «duhovno» u njoj - red, osmišljeni bitak i ponašanje - duh je Stvoritelja, ne njezin vlastiti. A u čovjeku je vlastita duša, on je osoba koja misli i slobodan je. Po tom je čovjek za jedan svijet iznad životinja, stoga

mu nedostaje i njezina prirodna jedinstvenost sebe. Čovjek je ugrožen od vlastitog duha koji ga može ponijeti u krivo da stalno prekorači vlastiti bitak i sobom raspolaze, baš time da sama sebe dovede u pitanje. Ako k tomu pridode još i sve ostalo što kaže vjera o istočnoj rastrojenosti po prvom grijehu i sve sljedeće, onda vidimo kako je čovjek iz temelja ugroženo biće i stalno se mora boriti s lošim mogućnostima u svojoj nutrini. Polazeći s tog gledališta, čovjek «nije» naprosto on sam, svoje ispravno «ono osobno», nego je na putu prema tome, u potrazi na tim, i ako to ispravno radi, on će to «postati».

Kako je dakle važno pitati odakle se s one strane svih napetosti i smetnja, u najdubljoj nutrini egzistencije, tvori ono osobno pravo. Tu je odgovor prije svih odgovora - koji se inače mogu dati - to se događa od volje za istinom. U svakoj istinitoj misli i riječi i djelu učvršćuje se, neopazice, ali djelotvorno, ona nutarnja sredina, ono pravo osobno. Koliko je tu ona ugrožavajuća varka čovjeka o njegovu iskonskom biću, kako se ona stalno promiče riječju, pismom i slikama. Tako mnogo da se čovjek ponekad osjeća užasno: o čemu govori znanost, književnost, politika, novine kao o čovjeku - a on to nipošto nije! Pa to je iluzija ili neka tvrdnja za bilo kakve ciljeve, ili sredstvo za borbu, ili naprosto glupost!

Naša su razmišljanja daleko odmakla. Mi smo rekli u prvoj od ovih meditacija da je svaka krepost čitavi čovjek; to se opet potvrdilo. Pa ona seže još dalje od njega, do samog Boga.

Zamislimo se malo u sljedeće: ako ja kažem, dva i dva su četiri, onda ja znam da su to četiri, i uvijek četiri. Znam da je to ispravno i nikad neće doći trenutak da to više ne bi bilo ispravno, osim da nadodu izvjesni t.j. jednoznačni uvjeti više matematike. Što opravdava tu stalnost koja ne može biti drukčija nego li jest? Što čini da i dalje od tih vrlo jednostavnih misaonih odnosa svaka prava spoznaja nama u trenutku svoga bljeska daje sigurnost: to je tako? Naravno, ja se mogu prevariti ako nisam dovoljno brižljivo promatrao, nisam sasvim dovoljno mislio. To se može dogoditi i događa se svakog dana. Ali ako sam stvarno upoznao, onda znam: to je tako. Što daje tu neobičnu, ničim uhvatljivim podržavanu duhovnu sigurnost? Može biti samo nešto što dolazi od Boga. Nešto što ne potječe od samog čovjeka ulazi u ljudsko djelovanje i spoznaju. Neka moć, ali ne takva koja biva i prisiljava, nego koja doziva i posvjedočuje smisao; jedna misaona moć koja stvara u čovjeku onu sigurnost koju nazivamo «uvjerenjem». Na

tom osnovnom iskustvu Platon je temeljio čitavu svoju filozofiju. On je nazvao tu moć «svjetlom»; vrlo velikim, ne, onim iskonskim, koje dolazi od iskonskog sunca. To je sunce Bog kojega On - to smo već rekli - naziva imenom *agatón*, «Dobrim». A Augustin je tu ideju, oslanjajući se na Ivana, uveo u kršćansko mišljenje, i u tom je zauvijek postao plodan.

Što je napokon i zapravo istina? To je način na koji je Bog «Bog» i sebe spoznaje; on je znajući, i u svom znanju nosi samog sebe. Istina je ta nerazrušiva, neuhvatljiva čvrstina kojom Bog prepoznajući je u sebi samom stvara. Ona izlazi od njega u svijet, daje svijetu da postoji. Prodire u ono što nastaje i daje mu bitak. Baca zrake u ljudski duh i daje mu onu jasnoću koja se zove spoznajom. Na kraju vrijedi: tko je za istinu, taj je za Boga. Tko laže, buni se protiv Boga i izdaje osnovni korijen bitka.

U svijetu je istina slaba. Dostatna je sitnica da je sakrije. Najgluplji čovjek je može napasti. Ali jednom dolazi čas kad će se stvari promijeniti. Tu će djelovati Bog da istina dobije toliko moći koliko je ona istinita, a to će biti sud. «Sud» znači da prestaje mogućnost laganja, jer istina svemoćno prožimlje svaki duh, jer ona rasvjetljuje svaku riječ, jer ona vlada u prostoru.

Onda će laži biti razotkrivene kao očevidne, što one jesu, ma kolikogod su bile tako svrsihodne, tako spretne, tako ukusne, razotkrivene kao privid, kao ništa.

Neka nam ove misli prođu kroz glavu - ne, kroz svijest, kroz srce. Možda nas onda dotakne osjećaj za ono što je istina: ono nepokolebivo u njoj, tiho svjetlo, dostojanstvenost. Onda se želimo uza nju privezati s najintimnijim i najvjernijim u sebi. Želimo preuzeti odgovornost za nju i brinuti se za nju. To će sve izazvati otpore, krize, zato smo ljudi. Ali mora vrijediti u našem životu da je istina temelj svemu: za odnos čovjeka prema čovjeku; čovjeka prema samom sebi, pojedinaca prema svemu a prije svega prema Bogu, ne, Boga prema nama.

(Iz: *Tugenden*, str. 20-29)

(S njemačkog preveo Karlo Bašić)